
SON DÖNEM MÜFESSİRLERİNDEN VEHBE B. MUSTAFA EZ-ZUHAYLÎ'NİN *ET-TEFSÎRU'L-MÜNÎR* ADLI ESERİNİN KAYNAK VE İÇERİK AÇISINDAN TANITIM VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Sibel DANACI¹

Öz

Kur'ân-ı Kerim, nâzil olduğu günden bugüne insanların dikkatini çekmiş ve inanan, inanmayan pek çok kişi onunla meşgul olmuştur. Kur'ân-ı Kerim üzerine yapılan araştırmaların yoğunlaştığı ilimlerden biri de “tefsir” ilmidir. Yazılan tefsirler, müfessirlerin birikiminin bir göstergesi olduğu gibi çalışmalarından hareketle, tefsirlerinde kullandıkları metodlara ve istifade ettikleri pek çok ilmi disipline de erişilmektedir. Biz çalışmamızda son dönem müfessirlerinden Suriyeli âlim, Vehbe Zuhaylî'nin *et-Tefsîru'l-münîr fi'l-'akîdeti ve 'ş-şerî'ati ve'l-menhec*'ini ele aldık. Zuhaylî'nin bu eseri, onun tefsir ilmindeki yetkinliğini ortaya koymaktadır. Tefsirinde i'rab, lügat, belâgat, esbâb-ı nüzûl, ahkâm vb. çeşitli ilimleri cem etmiş dirâyetli bir âlimdir. Tefsir, hem rivâyet hem de dirâyet tefsiri özelliği taşımaktadır. Biz çalışmamızda Vehbe Zuhaylî'nin hayatına, ilmi şahsiyetine ve tefsirinin metoduna ve eserinin muhtevasına yer vereceğiz. Çalışmamızın, müfessirin ilmi şahsiyetinin daha iyi tanınması, tefsirde kullandığı metodun ortaya konması ve müellifin hem tefsiri hem de diğer eserleri üzerine yapılabilecek çalışmalar konusunda araştırmacılara yol göstereceğini umuyoruz.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Müfessir, Zuhaylî, Sîret, Metod.

---

¹ Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri, Kur'ân-ı Kerim Okuma ve Kıraat İlmi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi, sibeldanaci1995@gmail.com, ORCID No: 0000-0002-1839-4015.

Makale Gönderilme Tarihi: 30 Mart 2020. Makale Kabul Tarihi: 18 Nisan 2020.

Makale Türü: Araştırma Makalesi

AN EXAMINATION OF VEHBE B. MUSTAFA EZ-ZUHAYLÎ'S *ET-TEFSÎRU'L-MÛNÎR* IN THE MANNERS OF ITS SOURCES AND CONTENTS

Sibel DANACI

Abstract

Holy Quran has been attracting men's interest since it was revealed thus many people studied the details or mysteries of it. One of the fields of the studies related to Quran and Quranic matters is the field of Tafsir. While the tafsir studies not only give significant clue and information about the glossators' knowledge and qualifications but also demonstrate the tafsir methodologies that the author used. Tafsir studies also enlight whether the glossators appealed to other fields or did any interdisciplinary studies while composing their work. In this short article, *Tefsîru'l-mûnîr* that was written by Vehbe b. Mustafa ez-Zuhaylî who is a Syriac scholar was examined. When Vehbe b. Zuhaylî's *Tefsîru'l-mûnîr fi'l-'akîdeti ve's-şerî'ati ve'l-menhec* is looked over in detail, it is notable that his knowledge or abilities related to Tafsir were very talented and qualified. Tafsir contains the characteristics of both *rivâyet tafsir* and *dirâyet tafsir*. This study aims to reveal the Tafsir methods and technics that Vehbe ez-Zuhaylî used in his studies in the light of the information related to his life, studies and especially the muqaddimah chapter of his work named *Tefsîru'l-mûnîr*. This study will contribute methodology of tafsir by Zuhaylî's excellent tafsir methods and will also assist people who are interesting the life of Zuhaylî or his great work, called *Tefsîru'l-mûnîr*.

Keywords: Qur'anic Commentary, Qur'anic Commentator, Zuhaylî, Sîrah, Method.

Giriş

Yüce Allah, gökleri, yeri ve bunlar arasındaki bütün mahlûkatı bir hikmetin gereği olarak var etmiştir. Her nesnenin bir amacı, gayesi ve hikmeti bulunmaktadır. (Altuntaş, 2018: 156) Bu hikmetlerin anlaşılması için kâinatın ve hayatın şeklini çizen, insanın önündeki bütün ufukları aydınlatan Allah'ın, insanlara lütfu olarak ebediyet kitabı Kur'ân-ı Kerim inzâl olmuştur (Zuhaylî, 2017: 18).

Kur'ân-ı Kerim, Arapça olarak ve Arapçanın en belîğ zamanında indirilmiştir. Bu sebeple daha iyi anlaşılması için tefsire ihtiyaç duymaktadır. İnsanların öğrendikleri sanatların en üstünü, Kur'ân-ı Kerim'i tefsir etmektir. Sanata değer katan, o sanatın konusu ve gayesidir (Çonkor, 2019: 39).

Kur'ân-ı Kerim'in iniş gayesi, başta kendi varlık hikmetleri olmak üzere bütün yaratılmışların hikmetini bildirmektir. Daha açıklayıcı bir ifadeyle, Kur'ân-ı Kerim'in temel gayesi, insanların, Kur'ân-ı Kerim'i okuması, anlaması, küfür ve şirk karanlıklarından uzaklaşmasıdır (Ünal, 2019: 186).

Bu bağlamda Kur'ân-ı Kerim'in daha iyi anlaşılması adına pek çok tefsir çalışması yapılmış, eserler telif edilmiştir. Her bir tefsirin ve müfessirin bazen kendine has, bazen de ortak pek çok nitelik barındıran tefsir metodu bulunmaktadır. Bu metodlar ışığında, genellikle Kur'an-ı Kerim'in anlaşılmasını daha kolay hale getirmeyi hedeflemişlerdir. Biz çalışmamızda son dönem müfessirlerinden Vehbe Zuhaylî'nin *et-Tefsîru'l-münîr fi'l-'akîdeti ve'ş-şerî'ati ve'l-menhec* isimli tefsirini, tefsirin mukaddimesinden ve muhtevâsından hareketle telif metodunu, tefsirde yararlandığı eserleri, ulûmü'l-Kur'ân'a dair yer verilen bilgileri ele alacağız.

Bu çalışmada konunun daha iyi anlaşılması ve tefsirde kullanılan metodun ve muhtevânın ortaya çıkışına ışık tutulması amacıyla müellifin hayatına, ilmi şahsiyetine ve eserlerine detaylı olarak yer verilmiştir.

Çalışmamızın sonunda ise müellifin hayatı özetlenmiş, tefsiri ilgili değerlendirmeler yapılarak çalışma tamamlanmıştır.

Bizden önce konuyu belli açılardan ele alan az sayıda çalışma olmakla beraber bizim çalışmamız, müellifi, kapsamlı olarak tanıtmamızın yanında onun tefsir eserinin, mukaddimesi ve muhtevâsı bağlamında incelenmesini içermektedir.

A. VEHBİ ZUHAYLÎ'NİN HAYATI

1. İsmi ve Nesebi

Tam adı Vehbe b. Mustafa ez-Zuhaylî olup künyesi Ebû Ubâde' dir. 1932 yılında iyilik ve takvalarıyla tanınan bir anne babadan, Şam'ın kırsal kesimlerinden Deyr Atıyye' de dünyaya gelmiştir. (Houran, 2017: 175) Babası Hacı Mustafa ez-Zuhaylî, annesi Fâtıma binti Mustafa Sa'de'dir. Baba Hacı Mustafa ez-Zuhaylî, Kur'ân hafızı, ibadete düşkün bir kimse olup ticaret ve ziraatla meşgul olmuştur. Aynı zamanda Mürebî Fakîh Şeyh Abdülkadir el-Kassâb'ın (ö. 1360/1941) talebesidir. Çocuklarını da sürekli ilme, irfana teşvik etmiştir. Baba Hacı Mustafa Efendi 1975 yılında; ibadete düşkün, zâhîde bir hanım olan annesi Fâtıma Hanım da 1984 yılında vefat etmiştir (Lehhâm, 2001: 11-14; Hamûş, 2003: 92; Fâri', 1998: 16).

2. Eğitim Süreci ve Hocaları

Kur'ân-ı Kerîm'e dair ilk eğitimini ve ilkokulu doğduğu beldede el-Mîlad'da okuyan Vehbe Zuhaylî, 1946 yılında Şam'a gelerek el-Külliyetü'ş-Şer'iyye isimli ortaöğrenim kurumuna kaydoldu. Bu okuldan 1952 yılında birincilikle mezun oldu (Houran, 2017: 175). Daha sonra yükseköğrenim için Kahire'ye giden Zuhaylî, burada hem ilahiyat hem de hukuk tahsilini birlikte yürüterek tamamladı. Sırasıyla mezun olduğu yükseköğrenim bölümleri şunlardır:

- 1- el-Ezher Üniversitesi, Şerîa Fakültesi, lisans 1956 (üstün derece ile).
- 2- el-Ezher Üniversitesi, Arap Dili Fakültesi, lisans 1957.
- 3- Ayn-ı Şems Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, lisans 1957(üstün başarı ile).
- 4- Kâhîre Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, İslam Şeriatı bölümünde, "ez-Zerâi' fi's-siyaseti'ş-şer'iyyeti ve'l-fikhi'l-İslami" adlı tezi ile yüksek lisansını 1959 yılında tamamladı.
- 5- Kâhîre Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, İslam Şeriatı bölümünde, "Âsârü'l harb fi'l fikhi'l-İslâmî" adlı tezi ile (Şeref-i ulâ derecesiyle) doktorasını 1963 yılında tamamlamıştır (Lehhâm, 2001: 14-17; Hamûş, 2003: 93-94).

Vehbe Zuhaylî, Şam'da ve Mısır'da pek çok seçkin hocalardan dersler almıştır. Buldukları beldelerine ve onlardan aldığı derslere göre hocalarının bir kısmını burada zikredeceğiz.

a. Şam'da ders aldığı hocaları:

- 1- Mahmud Yasin'den (ö. 1948) hadis ve ulûmu'l-hadis.
- 2- Cevdet el-Mardinî'den (ö. 1957) hitâbet.

- 3- Muhammed Haşim el-Hatib eş-Şafî'den (ö. 1958) fikhu's-şafîi.
- 4- Hasan eş-Şâti'den (ö. 1962) ferâiz, ahvâlu's-şahsiyye, ahkâmu'l-evkâf.
- 5- Abdürrezzak el-Humsî'den (ö. 1963) fikh.
- 6- Ebu'l-Hasan Ahmet el-Kassâb'dan (ö. 1967) sarf ve nahiv.
- 7- Hasan Habanneke el-Meydânî'den (ö. 1978) tefsir.
- 8- Mahmud er-Rankusî Ba'yun'dan (ö. 1985) akâid ve kelâm.
- 9- Muhammed Salih Farfur'dan (ö. 1986) Arapça gramer ve belâgat.
- 10- Muhammed Lutfi Feyyûmî'den (ö. 1990) usûlü'l-fikh, mustalahu'l-hadis, nahiv.
- 11- Mustafa Hamdi el-Cüveycatî'den (ö. 1990) kırâat.
- 12- Kamil el-Kassar'dan (ö. 1995) hadis.
- 13- Ahmed es-Semmak'dan tecvid.
- 14- Hasan el-Hatib'den hadis.
- 15- Sadık Habanneke el-Meydânî'den tefsir.
- 16- Hikmet es-Sa'di'den ulûmu'l-kevnîyye.
- 17- Reşit es-Sa'di'den ulûmu'l-kevnîyye. (Houran, 2017: 176; Lehhâm, 2001: 19-26)

b. Kahire'de ders aldığı hocaları:

- 1- İsa Mennûn'dan (ö. 1956) fikhu'l-mukâren.
- 2- Mahmut Şeltut'dan (ö. 1963) fikhu'l-mukâren, usûlü'l-fikh.
- 3- Muhammed Ebû Zehra'dan (ö. 1974) fikhu'l-mukâren, usûlü'l-fikh.
- 4- Abdurrahman Tâc'dan (ö. 1975) fikhu'l-mukâren.
- 5- Ali Muhammed el-Hafîf'den (ö. 1978) fikhu'l-mukâren, usûlü'l-fikh.
- 6- Allame Abdülğani Abdülhalik'den (ö. 1983) usûlü'l-fikh.
- 7- Mahmud Abdüddâyim'den (ö. 1992) fikhu's-Şafîi.
- 8- Câdu'r-Rab Ramazan'dan (ö. 1994) fikhu's-Şafîi.
- 9- Mustafa Abdülhalik'den usûl-i fikh.
- 10- Osman el-Merâziki'den usûlü'l-fikh.
- 11- Ez-Zavâhirî eş-Şafî'den usûlü'l-fikh.
- 12- Zekiyyüddin Şa'bân'dan hukuk.
- 13- Hasan Vehdan'dan usûlü'l-fikh.
- 14- Mustafa Mücahit'ten fikhu's-şafîi.
- 15- Abdülmünim el-Bedrâvî'den hukuk.
- 16- Ferec es-Senhûrî'den fikhu'l-mukâren, usûlü'l-fikh.
- 17- Muhammed Sellam Medkûr'den fikhu'l-mukâren, usûlü'l-fikh. Aynı zamanda doktora danışmanıdır.
- 18- Muhammed Hafız Ğânim'den genel devletler hukuku.
- 19- Osman Halil'den hukuk. (Lehhâm, 2001: 26-27; Houran, 2017: 176)

Zuhaylî, burada ismi zikredilen hocaları dışında daha birçok hocadan ders almıştır. Edip Abdurrahman Azzâm (ö. 1396/1976) ve meşhur davetçi Ebu'l-

Hasan Ali el-Hasenî en-Nedvî (ö. 1420/1999) gibi şahıslardan da etkilenmiştir (Lehhâm, 2001: 27).

3. Yaptığı İlmî ve İdari Görevler

Vehbe Zuhaylî 1963 yılında doktorasını tamamladıktan sonra Şam Üniversitesi Şeriat Fakültesi'ne öğretim üyesi olmuştur. (Zuhaylî, 2017: 8) 1969 yılında doçent, 1975 yılında da Profesör oldu. Şeriat Fakültesi'nde fıkıh, usûl-i fıkıh ve fikhu'l-mukâren dersleri veren Zuhaylî, mezkûr üniversitenin Hukuk Fakültesi'nde de ders vermeye devam etmiştir (Lehhâm, 2001: 28). Akademi hayatı boyunca Şam Üniversitesi'yle birlikte pek çok farklı fakültelerde de görev yapan Zuhaylî'nin ilmî ve idari görevlerini şöyle sıralayabiliriz:

a. İlmî Görevleri

1963 yılında Şam Üniversitesi Şeriat Fakültesi'ne öğretim üyesi olarak atanmıştır. 1972-1974'de Bingazi Üniversitesi Kanun Fakültesi, Libya. 1984-1989'da İmârât Üniversitesi Şeriat ve Kanun Fakültesi, BAE.

Misafir öğretim görevlisi sıfatıyla, Sûdan Hartum Üniversitesi Kanun Fakültesi'nde Şeriat kısmında ve Ümmü Derman İslam Üniversitesinde bulundu. Aynı ünvanla Libya Kanun Fakültesi'nde ve Riyad Arap Merkezi Dirâsât Emniyye bölümünde bir süre bulunmuştur (Lehhâm, 2001: 28-29; Hamûş, 2003: 98-99).

b. İdari Görevleri

Şam Üniversitesi Şeriat Fakültesi'nde (1967-1970) dört sene dekan olarak görev yapmıştır (Lehhâm, 2001: 29-30).

Şam Üniversitesi Şeriat Fakültesi İslam Fıkıhı ve Mezhepleri bölümü başkanı olarak tayin edilmiştir. Görevi esnasında Birleşik Arap Emirlikleri' ne giden Zuhaylî, Birleşik Arap Emirlikleri'nde bulunduğu sırada İmârât Üniversitesi Şeriat ve Kanun Fakültesi İslam şeriatı bölümüne bir yıl süreyle başkanlık yaptı. Daha sonra bu fakülteye niyâbeten dekan olarak atandı ve dört sene bu görevde kaldı. Şam'a döndüğünde Şeriat Fakültesi bölümüne 1989'da başkan olarak atanmıştır (Zuhaylî, 2017: 8).

Vehbe Zuhaylî mezkûr görevlerine ek olarak pek çok ilmî ve uluslararası derginin hakem heyetlerinde yer almıştır. Aynı zamanda çeşitli uluslararası ilmî platformlara da üye olarak bulunmuştur (Houran, 2017: 177). Bu

platformlardan bazıları: Arap Ansiklopedisi (Şam), İslam Medeniyeti Araştırmaları Akademisi (Ürdün), Mecmeu'l-Fıkhi'l-İslamî (Cidde), Mecmeu'l-Fikhî (Mekke), Mecmeu'l-Fıkhi'l-İslamî (Hindistan), Mecmeu'l-Fıkhi'l-İslamî (Sudan), Mecmeu'l-Fıkhi'l-İslamî (Amerika) (Lehhâm, 2001: 31; Hamûş, 2003: 100).

4. Eserleri

Vehbe Zuhaylî, hayatı boyunca ilme katkı sağlayan onlarca eser telif etmiş bir âlimdir. Eserlerinin bir kısmı ansiklopedik hacimde bir kısmı ise risale çapında olup yayınlanmış eserlerinin sayısı yaklaşık yüz otuzdur. Yazdığı makaleleri, uluslararası sempozyum bildirileri, ansiklopedi maddeleri de eklenince eserlerinin sayısı beş yüzü bulmaktadır. Zuhaylî' nin eserleri genellikle ihtisas alanı olan fıkıh ve fıkıh usûlü alanında olup, ikinci sırada tefsir ve Kur'ân ilimleri gelmektedir (Lehhâm, 2001: 43-45). Bunun yanında hadis, tahrir, tahkik alanlarında da çalışmaları mevcuttur (Houran, 2017: 177). Biz müellifin yayınlanmış kitaplarına ve risale hacmindeki eserlerine yer vereceğiz. Tahrir, neşr, tahkik gibi önceki müelliflerin eserleri üzerine yapmış olduğu çalışmalarına ise listenin sonunda yer vereceğiz. Belirtmemiz gerekir ki eserlerinin bazıları çeşitli yabancı dillere de çevrilmiştir (Yıldız, 2019: 11).

İlk yayın yılına göre eserlerinin isimleri şöyledir:

1. *Âsâru'l harb fi'l-fikhi'l-İslâmî*: Mezhepler arası karşılaştırmalı bir çalışma olan eser aynı zamanda müellifin doktora tezidir. Dâru'l-mektebeti'l-hadisiyye tarafından 1963 yılında Şam'da yayınlamış olup Dâru'l-Fikr'de ise dört kez basımı yapılmıştır. Fransızcaya da çevrilmiştir. Eserin mukaddime kısmı İslam Hukukunda Savaş adıyla Türkçeye de çevrilmiştir.
2. *Tahrîcû ehâdîsi tuhfeti'l-fukahâ li-Alâüddin es-Semerkandî* (ö. 539/1144): Muhammed Muntasır el-Kettânî ile beraber hazırlanmıştır. Dâru'l-Fikr, Şam, 1964.
3. *el-Vasît fi Usûli'l-Fıkıh*, Câmi'at-ü Dimeşk, Şam, 1966.
4. *el-Fıkhu'l İslâmî fi uslûbihi'l-cedîd I-II*, Dâru'l-mektebeti'l-hadisiyye, Şam, 1966.
5. *Nazariyyetü'z-zarureti's-şer'iyye*: Karşılaştırmalı bir çalışmadır. Mektebetü'l-Farâbî, Şam, 1969.
6. *en-Nusûsu'l-fikhiyyetü'l-muhtâra, takdim, ta'lik, tahlil*, Dâru'l-Kitab, Şam, 1969.
7. *Nazariyyetü'd-damân ev ahkâmu'l-mesûliyyeti'l-medeniyye ve'l-cinâiyye fi'l-fikhi'l-İslâmî*, karşılaştırmalı bir çalışmadır. Dâru'l-Fikr, Şam, 1970.

8. *Nizâmu'l-İslâm, el-'akîdetü'l-İslâmiyye ve'l-'âlemü'l-'Arabî ve nizâmü'l-hukm ve'l-'alâkati'd-düveliyye fi'l-İslâm ve müşkilâti'l-âlemi'l-İslâmi'l-muâsıra*, Bingazi Üniversitesi, Libya, 1970.
9. *el-Usûlu'l-'âmmeli vahdeti dîni'l-hak, el-mektebetü'l-Abbasiyye*, Şam, 1972.
10. *Saîd b. el-Müseyyeb*, “*Silsiletü a'lâmi'l-Müslimîn*” içerisinde, Dâru'l-Kalem, Şam, 1974.
11. *Ubâde b. es-Sâmit*, “*Silsiletü a'lâmi'l-Müslimîn*” içerisinde, Dâru'l-Kalem, Şam, 1977.
12. *ed-Davâbitü'ş-şer'iyyeli li'l-ahzi bi eyseri'l-mezâhib*, “*Silsiletü Efkâr fi'l-Mîzan*” içerisinde, Dâru'l-Hicret, Şam, 1978.
13. *el-Halîfetü'r-Râşid el-Âdil Ömer b. Abdülaziz*, Dâru Kuteybe, Şam, 1980.
14. *Üsâme b. Zeyd Hibbu Rasulillâh sallallahu aleyhi ve sellem ve İbnü Hibbîhî*, “*Silsiletü a'lâmi'l-Müslimîn*” içerisinde, Dâru'l-Kalem, Şam, 1980.
15. *el-Alâkatu'd-düveliyye fi'l-İslâm: Modern devletler hukuku ile mukayeseli bir çalışmadır. Müessesetü'r-risâle*, Beyrut, 1981.
16. *el-Fıkhü'l-İslâmi ve edilletühû*, ilk baskısı Dâru'l-Fikr tarafından, Şam'da, 1984 yılında 8 cilt olarak yayınlanmış ve şimdiye kadar 34 kez basımı yapılmıştır. Bir komisyon tarafından “İslâm Fıkhı Ansiklopedisi” başlığı ile Türkçe'ye de tercüme edilip, Risâle yayınları tarafından, 10 cilt olarak yayınlanmıştır.
17. *Usûlu'l-fikhi'l-İslâmî I-II*, Dâru'l-Fikr, Şam, 1986.
18. *Cuhûdu taknîni'l-fikhi'l-İslâmî*, müessesetü'r-risale, Beyrut, 1987.
19. *el-Ukûdu'l-müsemmat fi-kânûni'l-muâmelâti'l-medeniyyeti'l-imârâti ve'l-kânûni'l-medeni el-Ürdünî*, Dâru'l-Fikr, Şam, 1987.
20. *Fıkhü'l-mevârîs fi'ş-şer'iati'l-İslâmîyye*: Prof. Dr. Muhammed Ra'fet Osman ve Prof. Dr. Ramazan eş-Şeranbâsi ile birlikte telif edilmiştir. Dâru'l-Fikr, Şam, 1987.
21. *el-Ukûbâtü'ş-şer'iyye ve esbâbühâ*: Prof. Dr. Ramazan eş-Şeranbâsi ile ortaklaşa hazırlanmıştır. Dâru'l-Kalem, Dubai, 1987.
22. *el-Vasâyâ ve'l-vakf fi'l-fikhi'l-İslâmî*, Dâru'l-Fikr, Şam, 1987.
23. *Ahkâmu'l-ibâdât*: Birleşik Arap Emirlikleri Üniversitesi Şeriat Fakültesi'nde ders kitabı olarak okutulmuştur. Dâru'l-Kalem, Dubai, 1988.
24. *el-İslam dinü'l-cihâd lâ'l-udvân*: Uluslararası İslam'a Davet Cemiyeti tarafından Trablus'ta 1990 yılında basılmıştır.
25. *el-İslam dinü'ş-şurâ ve'd-dimokratiyye*: Uluslararası İslam'a Davet Cemiyeti tarafından 1992 yılında Trablus'ta basılmıştır.
26. *Fıkhü'l-ibâdât 'ale'l-mezhebi'l-Mâlikî*: Uluslararası İslam'a Davet Cemiyeti tarafından Trablus'ta 1990 yılında basılmıştır.
27. *el-Ukûbâtü'ş-şer'iyye ve'l-akziyye ve'ş-şehâdât*: Uluslararası İslam'a Davet Cemiyeti kanalıyla 1991 yılında Trablus'ta basılmıştır.

28. *ez-Zevâc ve't-talâk 'ale'l-mezhebi'l-Mâlikî*: Uluslararası İslam'a Davet Cemiyeti tarafından Trablus'ta 1991 yılında basılmıştır.
29. *el-Muâmelâtü'l-mâliyye 'ale'l-mezhebi'l-Mâlikî*: Uluslararası İslam'a Davet Cemiyeti tarafından Trablus'ta 1991 yılında basılmıştır.
30. *et-Tefsîru'l-münîr fi'l-akîdeti ve's-şerîati ve'l-menhec*: İlk baskısı Şam'da Dâru'l-Fikr tarafından 1991 yılında yayınlanmış, şimdiye kadar 10 kez basımı tekrarlanmıştır. Eser, bir heyet tarafından Türkçe tercüme edilmiş ve Risâle yayınları tarafından, 15 cilt halinde, 2003 yılında yayınlanmıştır. Araştırmamızın başlıca kaynağı ve konusu durumundaki bu eser hakkında detaylı bilgilere yer verilecektir.
31. *el-Vecîz fî usûli'l-fikh*: Uluslararası İslam'a Davet Cemiyeti tarafından 1991 yılında Trablus'ta basılmıştır. Ahmet Efe tarafından Türkçeye tercüme edilmiş, Risâle yayınları tarafından 1996'da basılmıştır.
32. *el-Kıssatü'l-Kur'âniyye*, hidâye ve beyân, Dâru'l-Hayr, Şam 1992.
33. *Şir'atü hukûki'l-insan fi'l-İslâm*, Dâru Talas, Şam, 1992.
34. *el-Kur'ânü'l-Kerîm, el-bünyetü't-teşrîyye ve'l-hasâisu'l-hadâriyye*, Dâru'l-Fikr, Şam, 1993.
35. *er-Ruhasu's-şer'iyye ahkâmüha ve davâbituhâ*, Dâru'l-Hayr, Şam, 1993.
36. *et-Tefsîru'l-vecîz (Alâ Hâmişi'l-Mushaf)*, Dâru'l-Hayr, Şam, 1993.
37. *Câmi'ul-ulûm ve'l-hukem (Hamsîne Hadîsen Nebevîyyen min Cevâmi'i'l-Kelîm)*, Hafız İbn Receb el-Hanbelî (ö. 795/1393) I-II, tahkik ve tahriç, Dâru'l-Hayr, Şam, 1993.
38. *el-İslam ve'l-imân ve'l-ihsân*, Dâru'l-Mektebî, Şam, 1995.
39. *ed-Da'vetü'l-İslamiyye ve ğayru'l-Müslimîn*, Dâru'l-Mektebî, Şam, 1995.
40. *el-Hasâisü'l-kübrâ li-hukûki'l-insan fi'l-İslam*, Dâru'l-Mektebî, Şam, 1995.
41. *el-Mesûliyyetü'n-nâşie ani'l-eşyâ ve'l-âlât*, Dâru'l-Mektebî, Şam, 1996.
42. *el-Mesûliyyetü an fi'li'l-ğayr*, Dâru'l-Mektebî, Şam, 1996.
43. *el-Ulûmü's-şer'iyye beyne'l vahdeti ve'l-istiklâl*, Dâru'l-Mektebî, Şam, 1996.
44. *el-İslam ve tahdiyatü'l-asr (et-Tadahhum en-nakdî mine'l-vecheti's-şer'iyye)*, Dâru'l-Mektebî, Şam, 1996.
45. *el-Ususu ve'l-mesâdiru'l-ictihâdiyye el-müştereke beyne's-sünne ve's-Şîa*, Dâru'l-Mektebî, Şam, 1996.
46. *el-Mufâvedât fi'l-İslam*, Dâru'l-Mektebî, Şam, 1996.
47. *Muvâcehetü'l-ğazvu ve's-sekâfi's-sahyûni ve'l-ecnebî*, Dâru'l-Mektebî, Şam, 1996.
48. *et-Taklîd fi'l-mezâhibi'l-İslâmiyye 'Inde's-Sünne ve's-Şîa*, Dâru'l-Mektebî, Şam, 1996.
49. *el-İlmu ve'l imân ve kadâyâ's-şebâb*, Dâru'l-Mektebî, Şam, 1997.
50. *Hitabâtü'd-damân*, Dâru'l-Mektebî, Şam, 1997.

51. *el-İctihadu'l fihkiyyü'l hadîs*, Dâru'l-Mektebî, Şam, 1997.
52. *Nikâtu'l iltikâ beyne'l-mezâhibi'l-İslâmiyye*, Dâru'l-Mektebî, Şam, 1997.
53. *Ru'ye icthâdiyye fi'l mesâili'l-fihkiyyeti'l-muâsıra li'l-vakf*, Dâru'l-Mektebî, Şam, 1997.
54. *el-Mesûliyyetü'l-cinâiyye li mardâ el-Cins (el-İydz/AIDS)*, Dâru'l-Mektebî, Şam, 1997.
55. *el-İ'câzu'l-ilmî fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Dâru'l-Mektebî, Şam, 1997.
56. *el-Emvâlü'lletî yesihhu vakfuhâ ve keyfiyyetü Sarfihâ*, Dâru'l-Mektebî, Şam, 1997.
57. *el-Urfu ve'l-âdet*, Dâru'l-Mektebî, Şam, 1997.
58. *Ahkâmu'l mevâddu'n-necese ve'l-muharrame fi'l-ğzâi ve'd-devâ*, Dâru'l-Mektebî, Şam, 1997.
59. *el-İmam es-Suyûti (Müceddidü'd-da'veti ile'l-ictihâd)*, Dâru'l-Mektebî, Şam, 1997.
60. *en-Nizâmu'l-iktisâdî ve medâ irtibatihî bi'l-Menheci'r-Rabbânî*, Dâru'l-Mektebî, Şam, 1997.
61. *Ahkâmu't-teâmül ma'a'l-masârifi'l-İslâmiyye*, Dâru'l-Mektebî, Şam, 1997.
62. *et-Temvîl ve sûku'l-evrâkı'n-nakdiyye (el-Borsa)*, Dâru'l-Mektebî, Şam, 1997.
63. *Bey'u'l-eshum*, Dâru'l-Mektebî, Şam, 1997.
64. *Suver min urûdî't-ticârati'l-muâsıra ve ahkâmu'z-zekât*, Dâru'l-Mektebî, Şam, 1997.
65. *Bey'ud-deyn fi's-şerîati'l-İslâmiyye*, Dâru'l-Mektebî, Şam, 1997.
66. *el-Mezhebu's-Şâfiî ve mezhebühü'l vasît beyne'l-mezâhibi'l-İslâmiyye*, Dâru'l-Mektebî, Şam, 1997.
67. *es-Sünnetü'n-nebeviyyetü's-şerîfe (Hakîkatuhâ ve mekânetuhâ 'inde'l-Müslimîn)*, Dâru'l-Mektebî, Şam, 1997.
68. *Fıkhü's-Sünneti'n-Nebeviyye*, Dâru'l-Mektebî, Şam, 1997.
69. *Menâhicü'l-ictihâd fi'l-mezâhibi'l-muhtelife*, Dâru'l-Mektebî, Şam, 1997.
70. *Bey'u't-taksît*, Dâru'l-Mektebî, Şam, 1997.
71. *el-Emnu'l-ğzâi fi'l-İslâm*, Dâru'l-Mektebî, Şam, 1997.
72. *ed-Dîn ve tefâ'uluhü maa'l hayât*, Dâru'l-Mektebî, Şam, 1997.
73. *Hukmu'l musannefati'l-fenniyye*, Dâru'l-Mektebî, Şam, 1997.
74. *el-Fıkhü'l Hanbelî el-müeyesser*, I-IV, Dâru'l-Kalem, Şam ve ed-Dâru's-Şâmiyye, Beyrut, 1998.
75. *İdaretü'l-vakfi'l-hayrî*, Dâru'l-Mektebî, Şam, 1998.
76. *Kazıyyetü'l-ahdâs fi'l-karni'l-hâdî ve'l-ısrîn*, Dâru'l-Mektebî, Şam, 1998.
77. *el-Muslimûn fi'l-karni'l-hâdî ve'l-ısrîn*, Dâru'l-Mektebî, Şam, 1998.
78. *Esbâbu ihtilâf ve cihâti'n-nazari'l-fihkiyye*, Dâru'l-Mektebî, Şam, 1998.

79. *el-Müceddid Cemâlüddîn Efgânî ve islâhatihî fi'l-âlemi'l-İslâmî*, Dâru'l-Mektebî, Şam, 1998.
80. *el-İbrâ mine'd-deyn*, Dâru'l-Mektebî, Şam, 1998.
81. *el-İslâm ve ğayru'l-Müslimîn*, Dâru'l-Mektebî, Şam, 1998.
82. *el-Mezâhibu'l-İslâmiyyeti'l-hamse (Tarih ve Tevsik)*: Dr. Abdulhâdi el-Fadlî, Prof. Muhammed Vefâ Rîşî, Prof. Muhammed Sekhâl el-Cezâirî, Dr. Usame el-Hamevî ile beraber yazılmıştır. Zuhaylî, bu eserin Şâfiî mezhebi ile ilgili kısmını kaleme almıştır. Dâru'l-Gadîr, Beyrut, 1998.
83. *Tarîku'l-hicretein, İbn Kayyim el-Cevziyye (ö. 751/1350), tahkik ve tertib*, Dâru'l-Hayr, Şam, 1999.
84. *Tağyîru'l-ictihâd*, Dâru'l-Mektebî, Şam, 2000.
85. *Zekâtü'l-mâli'l-âm*, Dâru'l-Mektebî, Şam, 2000.
86. *Usûlü'l-fikh ve medârisü'l-bahs fihi*, Dâru'l-Mektebî, Şam, 2000.
87. *Hukmü icrâi'l-ukûd bi vesâili'l-ittisâli'l-muâsıra*, Dâru'l-Mektebî, Şam, 2000.
88. *el-Bâisu 'ale'l-ukûd fi'l-fikhi'l-İslâmî ve usûlihî*, Dâru'l-Mektebî, Şam, 2000.
89. *Tebîru'l-Müslimîn liğayrihim bi'l-İslâm*, Dâru'l-Mektebî, Şam, 2000.
90. *'Âlemiyyetü'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Dâru'l-Mektebî, Şam, 2000.
91. *el-Müsaderâ ve't-Te'mîm*, Dâru'l-Mektebî, Şam, 2000.
92. *el-Bed'u'l-munkire*, Dâru'l-Mektebî, Şam, 2000.
93. *Usûlü't-takrîb beyne'l-mezahibi'l-İslâmiye*, Dâru'l-Mektebî, Şam, 2000.
94. *el-Büyü' ve âsâruha'l-ictimâiyeti'l-muâsıra*, Dâru'l-Mektebî, Şam, 1999.
95. *Tatbîku's-şerîati'l-İslâmiyye*, Dâru'l-Mektebî, Şam, 2000.
96. *İctihâdü't-Tâbi'in*, Dâru'l-Mektebî, Şam, 2000.
97. *Bey'u'l-'arbûn*, Dâru'l-Mektebî, Şam, 2000.
98. *Âidü'l-İstismâr*, Dâru'l-Mektebî, Şam, 2000.
99. *Nizâmu teaddüdi'z-zevcât*, Dâru'l-Mektebî, Şam, 2000.
100. *el-Muharremât ve âsâruha's-seyyieh 'ale'l-mücteme'*, Dâru'l-Mektebî, Şam, 2000.
101. *Kırâatün muâsıra fi'l-hadisi'n-Nebevî*, Dâru'l-Mektebî, Şam, 2000.
102. *Ahkâmu'l-harb fi'l-İslâm ve hasâisuha'l-insaniyye*, Dâru'l-Mektebî, Şam, 2000.
103. *el-Fıkhü'l-Malikî el-müyesser I-II*, Dâru'l-Kelimi't-Tayyib, Şam, 1999.
104. *ez-Zerâi' fi's-siyâseti's-şer'iyye ve'l-fihî'l-İslâmî*, Dâru'l-Mektebî, Şam, 1999.
105. *el-Îmânu bi'l-kazâ ve'l-kader (91 Soru 91 Cevap)*, Dâru'l-Mektebî, Şam, 1999.
106. *Zikrullahi Teâlâ (el-Mefhûmu ve'l-hâlât)*, Dâru'l-Mektebî, Şam, 1999.
107. *Muhtasaru'l-envâr fi şemâilî'n-Nebiyi'l-muhtâr, Muhyi's-Sünne el-Huseyn b. Mes'ûd el-Beğavî (ö. 516/1122), tahkik, tahrir, ihtisar*, Dâru'l-Mektebî, Şam, 1999.

108. *el- 'Alâkâtü 'd-düveliyye fi 'l-İslam*, Dâru'l-Mektebî, Şam, 2000.
109. *es-Sekâfe ve 'l-Fikr*, Dâru'l-Mektebî, Şam, 2000.
110. *el-Kiyemü 'l-İslamiyye ve 'l-kiyemü 'l-iktisâdiyye*, Dâru'l-Mektebî, Şam, 2000.
111. *Menhecü 'd-da 'veh fi 's-sîrati 'n-Nebeviyye*, Dâru'l-Mektebî, Şam, 2000.
112. *el-Kiyemü 'l-insâniyye fi 'l-Kur 'ân-i 'l-Kerîm*, Dâru'l-Mektebî, Şam, 2001.
113. *Tecdîdu 'l-fikhi 'l-İslâmî*: Dr. Cemal Atiyye ile yaptığı bir söyleşidir. "Hivârât li-karnin cedîd" içerisinde yer alır, Dâru'l-Fikir, Şam, 2000.
114. *el-Usretü 'l-Müslime fi 'l-âlemi 'l muâsir*, Dâru'l-Fikir, Şam, 2000.
115. *Hakku 'l-hurriyeh fi 'l-âlem*, Dâru'l-Fikir, Şam, 2000.
116. *el-Âlemiyye ve 'l Hâtumiyye ve 'l-Hulûd*, Dâru'l-Mektebî, Şam, 2001.
117. *Sübülü 'l-istifâde mine 'n-nevâzil ve 'l-fetâva ve 'l- 'ameli 'l-fikhî fi 't-tatbikâti 'l-muâsıra*, Dâru'l-Mektebî, Şam, 2001.
118. *el-İslâm ve 'usûlü 'l hadârati 'l-insâniyye*, Dâru'l-Mektebî, Şam, 2001.
119. *Tarihu 't-teşrû 'l-İslâmî*, Dâru'l-Mektebî, Şam, 2001.
120. *Usûlü 'l-fikhi 'l-Hanefî*, Dâru'l-Mektebî, Şam, 2001.
121. *Himâyetü 'l-bîeh fi 'ş-şerîati 'l-İslâmiyye*, Dâru'l-Mektebî, Şam, 2001.
122. *Mekânetü 'l-Kudüs fi 'l-edyâni 's-semâviyye*, Dâru'l-Mektebî, Şam, 2001.
123. *Şartu 'l-velâye fi 'akdi 'n-nikâh*, Dâru'l-Mektebî, Şam, 2001.
124. *el-İnsan fi 'l-Kur 'ân*, Dâru'l-Mektebî, Şam, 2001.
125. *Hukûku 'l-etfâl ve 'l-musinnîn*, Dâru'l-Mektebî, Şam, 2001.
126. *el-Vahdetü 'l-vataniyye fi 'l-mi 'yâri 'ş-şer 'i*, Dâru'l-Mektebî, Şam, 2001.
127. *el-Kitabu 'l-fikhu 'l-câmiî (el-Vâkı 'u ve 'd-Dumûh)*, Dâru'l-Mektebî, Şam, 2001.
128. *et-Teşîru 'l-vasît I-III*, Dâru'l-Fikr, Şam, 2001. (Hamûş, 2003: 126-131; Lehhâm, 2001: 46-66)
129. *Fetâvâ muâsıra*, Dâru'l-Fikr, Şam, 2003.
130. *Fetâva 'l-asr*, Dâru'l-Hayr, Şam, 2005.
131. *el-Kavâidü 'l-fikhiyye ve tatbikâtühâ*, Dâru'l-Fikr, Şam, 2006.
132. *el-Fikhu 'ş-Şâfiî el-Müeyesser*, 2 Cilt, Dâru'l-Fikr, Şam, 2008.
133. *Mevsûatü 'l-fikhi 'l-islâmî el-mu 'âsir*, 8 Cilt, Dâru'l-Mektebî, Şam, 2008.
134. *el-Fikhu 'l-Hanefî el-müeyesser*, 2 Cilt: Müellif bu eserde Hanefî mezhebinde temel kaynaklardan kabul edilen; Tuhfetü'l-Fukahâ', Merâki'l-Felâh, Tebyînü'l-Hakâik, el-Lübâb, Reddü'l-Muhtâr ve el-İhtiyâr'la, pek çok kaynaktan fikhın tüm konularını özetleyerek ortaya konmuştur. Dâru'l-Fikr, Şam, 2010:
136. *el-Fikhu 'l-Mâlikî el-müeyesser*, 2 Cilt, Dâru'l-Kelimi't-Tayyib, Şam, 2010.
137. *Kadâya 'l-fikh ve 'l-fikr el-muâsir*, 3 Cilt, Dâru'l-Fikr, Şam, 2011.

138. *Mevsûatü'l-fikhi'l-islâmî ve'l-kadâyâ el-mu'âsıra*, 14 Cilt, Dâru'l-Fikr, Şam, 2012. (Oğuz, 2016: 44-45)

5. Vefatı

Vehbe Zuhaylî, ömrünü ilme vakfedip, arkasında pek çok eser ve talebe bırakmıştır. Talebeleri arasında kardeşi Dr. Muhammed ez-Zuhaylî, Muhammed Faruk Hamâde, Muhammed Nuaym Yasin, Dr. Abdüssettar Ebû Gudde, Abdüllatif Ferfûr ve makalemizin bu bölümünde Vehbe Zuhaylî'nin hayatını ele alan eserinden fazlaca istifâde ettiğimiz Bedi' Seyyid el-Lehhâm sayılabilir (Houran, 2017: 176).

Vehbe Zuhaylî, 8 Ağustos 2015 (23 Şevvâl 1436) Cumartesi günü, Şam'da 83 yaşında vefat etmiştir (Houran, 2017: 175).

B. *et-TEFSİRÜ'L-MÜNİR*'İN METOD, KAYNAK ve İÇERİK AÇISINDAN TANITIM ve DEĞERLENDİRMESİ

1. Metodu

Vehbe Zuhaylî'nin mezkûr eserinin tam adı, *et-Tefsîru'l-münîr fi'l-akîdeti ve'sherîati ve'l-menhec'dir* (Zuhaylî, 2009, I/3). Eserini, Birleşik Arap Emirlikleri Üniversitesi'ndeki görevi esnasında 1984-1989 yılları arasında telif etmiştir. Zuhaylî, tefsirinde rivâyet ve dirâyet tarzlarını cem edip, geçmiş müfessirlerden ve çağdaş tefsir âlimlerinden istifâde ederek eserini telif etmiştir. Eserini her cilt iki cüzü kapsayacak şekilde hazırlamıştır. Bu da tefsirden yararlanmayı kolaylaştırmıştır. Eserde kullanılan dil sade ve günümüz insanının anlayacağı niteliktedir. Gereksiz münakaşalara girilmeksizin anlamayı kolaylaştırıcı dil açıklamalarına yer verilmiştir. Rivâyetlerin sıhhat durumlarına işaret edilmiş, isrâiliyyâttan, uydurma rivâyetlerden kaçınılmaya özen gösterilmiştir.

Zuhaylî'nin tefsirdeki izlediği üslûb kendine hastır. Tefsir edeceği sûre hakkında “sûrenin kapsadığı konular” başlığında genel bilgiler verip ardından sûrenin isim veya isimlerine, sûreye bu ismin verilme sebebine, sûrenin fazileti hakkındaki rivâyetlere yer vermektedir. Fakat sûrelerin fazileti hakkındaki rivâyetlere yer verirken, rivâyetlerin çoğunun mevzû olduğuna dikkat çekmekte ve bu uydurma rivâyetlerden kaçınmaktadır. Zuhaylî, âyetleri tefsirinde, konu bütünlüğü esas alarak gruplandırmakta ve bu konulara uygun bir isim vererek ele almaktadır. Bu bağlamda bir nevi mevzûî/konulu tefsir yapmaktadır. Sûre başlarında sûrenin isimlendirilişi,

konusu, önceki sûreyle münasebeti ve kapsadığı konulara da değinmektedir. Tefsirine yer vereceği âyet gruplarını verdikten sonra sırası ile şu usûlü takip eder: İlk olarak “el-Kırâât” başlığında bazı âyetlerdeki kelimelerde yer alan kıraat farklılıkları bağlamında hangi kıraat imamının hangi kelimeyi nasıl okuduğunu belirtir. “el-İ’râb” başlığı altında âyetlerin irabını yapar. Devamında “el-Belâğa” başlığında, âyetlerde yer verilen, belâğat ilmi bağlamında değerlendirilen konulara, kapsamlı sayılacak şekilde yer verir. “el-Müfredâtü’l-lüğaviyye” başlığında, âyette geçen kelimelerin manalarına ve ıstılâhî açıklamalarına değinir. “el-Münâsebet” başlığında âyetlerin önceki âyet veya âyetlerle alakasını açıklar. Ardından “et-Tefsîru ve’l-beyân” başlığında âyetlerin tefsirini yapar. Son olarak “Fıkhu’l-hayât evi’l-ahkâm” başlığında ise âyetlerden çıkan fıkhi hükümleri, hükümlerin Hanefî, Şâfiî, Mâlikî, Hanbelî mezheplerine göre durumunu açıklar ve âyetin hikmetlerine ve insanlara neler dediğine değinerek konuyu sonlandırır.

Zuhaylî’nin bu metodu bazı âlimlerce eserinin en özgün yönü olarak görülmektedir (Bûtî, 2003: 31).

Yazmakta ki hedefi, insanlar ile Allah’ın kitabı arasında bir bağ kurmak olan eserinin mukaddimesinde, tefsirini yazarken takip edeceği metod ve planını şöyle ifade etmiştir:

1. Kur’ân âyetlerini, konu bütünlüğüne, Kur’ân’ın ruhuna uygun bir biçimde açıklayıcı başlıklar ile bölümlere ayırmak.
2. Sûrelerin her birinin muhtevasının, genel olarak açıklamasına yer vermek.
3. Sözlük ile alakalı açıklamalara yer vermek.
4. Bu konuda vârit olmuş en sahih rivâyetler ile âyetlerin nüzul sebeplerine yer verip, zayıf olanlarını terk etmek. Güvenilir sîret kitaplarından hareketle, Peygamberlerin kıssalarına, Bedir ve Uhud savaşları gibi İslam tarihinin büyük olaylarına, ışık tutmak.
5. Âyetleri tefsirini yapıp, beyânına yer vermek.
6. Âyetlerden hükümler istinbât edip, onları zikretmek.
7. Belâğat ve i’rab ile ilgili dileyen için, anlamının açıklanmasına yardımcı olması amacıyla ile açıklamak. Bu konular üzerine eğilmek istemeyenlerin, tefsiri anlamasını zorlaştıracak ıstılahlardan uzak durmak. (Zuhaylî, 2009, I/9)

Devam eden ifadelerinden hareketle, net olarak metodunu, hedeflerini gözler önüne sermek, daha iyi anlaşılmasını sağlamak amacıyla maddeler halinde ifade edecek olursak:

8. Cihad, hadler, miras, evlilik hükümleri, fâiz ve şarap gibi konular ile ilgili olarak nâzil olan âyetleri bir arada tefsir etmek.

9. Kolay, anlaşılır ve istifâde edilir bir üsluba yer vermek.

10. İnsanların saptırılmasının ve bilgisizce fetva verilmesinin önüne geçilecek özellikte, âlimin ve ilim talebesinin güveneceği bir eser olmak.

11. Müslümanların hepsinin görevi olan tebliğ vazifesini yerine getirmiş olmak. (Zuhaylî, 2009, I/10-11)

2. Tefsîrin Kaynakları

Bir eseri tanınmanın en güzel yollarından biri muhakkak eserde istifâde edilen kaynakları tanımaktır. Bu sebeple *Tefsîru'l-Münir*'i daha iyi tanımak adına Zuhaylî'nin eserini telif ederken istifâde ettiği kaynakları da ele almanın faydalı olacağı kanaatindeyiz.

Zuhaylî eserinde, İbnü'l-Enbârî'nin (ö. 328/940) *Kitâbü İzâhi'l-vakf ve'l-ibtidâ*'ı, Cessâs'ın (ö. 370/981) *Ahkâmü'l-Kur'ân*'ı, Begavî'nin (ö. 516/1122) *Me'âlimü't-tenzîl*'i, Ebû Bekr İbnü'l-Arabî'nin (ö. 543/1148) *Ahkâmü'l-Kur'ân*'ı, Zemahşerî'nin (ö. 538/1144) *el-Keşşâf 'an Hakâiki Gavâmizi't-tenzîl*'i, Fahreddin er-Râzî'nin (ö. 606/1210) *Mefâtihu'l-ğayb (et-Tefsîru'l-kebir)*'i, Kurtubî'nin (ö. 671/1273) *el-Câmi'u li-ahkâmi'l-Kur'ân*'ı, Neseî'nin *Medârikü't-tenzîl ve Hakâiku't-te'vîl*'i, Ebü'l-Hasen Alâüddîn Alî el-Hâzin el-Bağdâdî'nin (ö. 741/1341) *Lübâbü't-te'vîl fi me'âni't-tenzîl*'i, Ebû Hayyân el-Endülüsî'nin *el-Bahru'l-muhît*'i, İbn-i Kesîr'in (ö. 774/1373) *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm*'i, İbnü'l-Cezerî'nin (ö. 833/1429) *en-Neşr fi'l-kirâati'l Aşr*'i, Âlûsî'nin (ö. 1270/1854) *Rûhu'l-me'âni fi Tefsîri'l-Kur'âni'l-'Azîm ve's-Seb'i'l-mesâni*'si, Tantavî Cevherî'nin (ö. 1358/1940) *el-Cevâhir fi't-tefsiri'l-Kur'âni'l-Kerîm*'i, Sâbü'nî'nin *Safvetü't-tefâsîr*'inden istifâde etmiştir. (Zuhaylî, 2009, I/12)

3. Tefsirde Ulûmu'l-Kur'ân'a Dair Ele Aldığı Konular

Zuhaylî, tefsirinin mukaddimesinde Kur'ân'a dair bilinmesi gerekliliğinin önemini vurguladığı bazı bilgilere yedi başlık altında yer vermiştir.

“Kur’ân-ı Kerîm’in tarifi, inzâlî ve cem edilmesi hakkında bilgiler” başlığında, Kur’ân’ın tarifi, isimleri, inzâlinin keyfiyeti, âyet ve sûrelerin Mekkî veya Medenîliği, nüzulünün sebeplerini bilmenin faydaları, Kur’ân’ın ilk ve son inen âyetleri, Kur’ân’ın Hz. Muhammed (s.a.s) döneminde toplanması ve Hz. Ebû Bekir (ö. 13/634) döneminde ikinci defa toplanması, Hz. Osman (ö. 35/656) döneminde ana Mushaf esas alınarak istinsahı gibi konular hakkında bilgilere yer verilmiştir (Zuhaylî, 2009, I/13-24).

“Kur’ân-ı Kerîm’in yazılış yöntemi ve resm-i Osmânî” ikinci başlıktır. Burada Kur’an’ı Kerim’in yazım yöntemi, imlası ve resm-i Osmânî ile alakalı tanımlara ve görüşlere yer verilmiştir (Zuhaylî, 2009, I/24-25).

Üçüncü başlık “Yedi harf ve yedi kıraat” olup yedi harf ruhsatı hakkında ve bu yedi harfin neler olabileceğine dair görüşler ışığında, bilgiler vermiştir. Öte yandan yedi harf ile yedi kıraatın kastedilmediğini bilakis bu kıraatlerin yedi harfin sadece birinin fer’i konumunda olduğunu vurgulanmıştır (Zuhaylî, 2009, I/26-28).

“Kur’ân’ın Allah’ın kelamı olduğu ve çeşitli i’câz şekilleri ile onu ispat etmenin yolları” dördüncü başlığında ise önce, bütün çabalarına rağmen insanların ve cinlerin onun bir benzerini getiremediklerini, bu durumun Kur’ân’ın Allah kelamı olduğunun en belirgin göstergesi olduğunu, tehdî âyetlerinden de örneklerle açıklamıştır. Sonra i’câz’ın görünür şekilleri veya i’câz yönleri ara başlığı ile on madde halinde i’câz yönlerine yer vermiş, daha sonra da Kur’ân’ın üslûbunun ve anlamının özelliklerini ifade etmiştir (Zuhaylî, 2009, I/28-34).

“Kur’ân-ı Kerîm’in Arapça oluşu ve diğer dillere tercümesi” beşinci başlık olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada, Kur’ân-ı Kerim’de, Arapça olmayan kelimelerin olup olmadığı, Kur’ân tercümesinin mümkünlüğü ve şer’an caiz olup olmadığı, tercüme ile namazın sahih olup olmadığı gibi hususlara değinmiştir (Zuhaylî, 2009, I/34-37).

“Sûrelerin başlarındaki mukatta’ harfler” altıncı başlığında ise sûre başlarında bu harflerin getirilmesinin hikmetlerine dair bilgilere yer vermiştir (Zuhaylî, 2009, I/38-39).

“Kur’ân-ı Kerîm’de teşbih, istiâre, mecâz ve kinâye”, mezkûr bölümün son başlığıdır. Teşbih, istiâre, mecâz, kinâye, ta’riz gibi uygulamaların Kur’ân’da var olup olmadığına değinmiştir (Zuhaylî, 2009, I/40-42).

Son olarak “Fevâid” ara başlığına yer vermiştir. Burada Kur’ân’da kaç cüz, kaç sûre, kaç âyet bulunduğu; emir, nehiy, va’d, vaîd, kıssalar, haberler, ibretli hususlar, misaller, haram ve helal, dua, nâsîh ve mensûh ile bağlantılı kaç âyet olduğuna dair de tamamlayıcı bilgilere yer verilmiştir (Zuhaylî, 2009, I/42). Mezkûr bilgilerden sonra istiâze ve bescmelenin tefsirinden başlayarak on yedi ciltten müteşekkil tefsirini telif edilmiştir.

Sonuç ve Değerlendirme

Çalışmamızın mezkûr bölümünde şunu rahatlıkla ifade edebiliriz ki fıkıh, usûl ve tefsir başta olmak üzere birçok alanda yazdığı eserler ve görüşleri ile İslam dünyasında yakından tanınan, Türkiye’de ise “*İslam Fıkhu Ansiklopedisi, et-Tefsîru’l-münîr, et-Tefsîru’l-vecîz*” gibi önemli eserleri ile bilinen Vehbe Zuhaylî, son asırda yetişmiş önemli âlimlerdendir. Akademik anlamda pek çok ilmi ve idari görevde bulunmuştur. Zuhaylî, gittiği öğretim seyahatlerinden en uzununu Birleşik Arap Emirlikleri’ne gerçekleştirmiştir. Burada 1984’ten 1989’a kadar beş sene kalmış, bulunduğu zaman zarfında da *et-Tefsîru’l-münîr*’i kaleme almıştır.

Tefsirini diğer tefsirlerden farklı kılan metodları şu şekilde özetlemek mümkündür:

Eserde, Kur’ân-ı Kerim cüzler esas alınarak tefsir yapılmış ve bu iç düzen ile telif edilmiştir. Her bir cilt iki cüzün tefsirinde müteşekkildir. Bu durum, eserden istifâdeyi kolaylaştırmış olup son derece önemli bir yeniliktir.

Tefsirde lüzumsuz dil münakaşalarına yer verilmemiş, Kuran-ı Kerim’in nüzûl gayesini en iyi yansıtan ve Kur’ân’ın ruhuna uygun açıklamalara yer verilerek, günümüz insanına hitap eden bir üslupta kaleme alınmıştır.

Tefsiri yapılırken kullanılan bütün hadislerin ve rivâyetlerin sıhhatleri ile ilgili de bilgiler aktarılmıştır.

Âyetler, öncelikle başka âyetlerden istifâde edilerek ve hadislerle desteklenerek açıklanmış daha sonra Kur’ân’ın genel bağlamı çerçevesinde tefsir edilmiştir.

Tefsîrde Kur’ân-ı Kerim’den hareketle, gündelik hayata yönelik, fikhî hükümlere ve fikhî mezheplerin görüşlerine yer verilmiştir. Tefsirin bu yönünün ortaya çıkmasında, müfessirin, fıkıh ilimleri ile meşguliyetinin etkisi büyüktür.

Belâgat bölümünde, şimdiye kadar müstakil bir şekilde ele alınmayan Kur'ân'ın i'câz yönü, hemen her âyet ile ilgili olarak ele alınmıştır.

Tefsir edilen bütün âyetlerin, günümüz insanı için neler ifade ettiği, mesajının neler olduğuna maddeler halinde yer verilmiştir. Bu üslûb da tefsirden istifâdeyi kolaylaştırmıştır. Ayrıca bu durum, Kur'ân'ın her dönem ve topluma hitaptaki evrensel yönünü de ön plana çıkarmıştır.

Özetle Zuhaylî'nin bu eseri, son dönem tefsirleri arasında mezkûr yönleri ile öne çıkan kapsamlı bir tefsirdir. Aynı zamanda eserin mukaddimesi, yer verilen Kur'ân ilimleri açısından tefsir usûlü el kitabı olma özelliğine haizdir.

Kaynaklar

- Altuntaş, M. (2018). *Kur'an Perspektifinden Dünyanın Değeri*. İstanbul: Hikmetevi Yayınları.
- Bûtî, Muhammed Said Ramazan. (2003). "Keyfe Sârat Ma'rifeti li'l-Üstaz Vehbe ez-Zuhaylî". *Vehbe ez-Zuhaylî Buhûs ve Makâlât Mühdâtün İleyh*. içinde Dimeşk: Dâru'l-Fikr.
- Çonkor, B. (2019). *Taşköprizâdelerin Tefsir Mirası*. İstanbul: Endülüs Yayınları.
- Fâri', Muhammed Ârif Ahmed. (1998). *Menhecü Vehbe ez-Zuhaylî fi Tefsirihî li'l-Kur'âni'l-Kerîm-Tefsîru'l-Münîr*. Ürdün: Câmîatiü Âli'l-Beyt.
- Hamûş, Ahmet Râtib. (2003). "Sîratü'l-Üstâz ed-Doktor Vehbe ez-Zuhaylî el-İlmiyye ve'l-Ameliyye". *Vehbe ez-Zuhaylî Buhûs ve Makâlât Mühdâtün İleyh*. içinde Dimeşk: Dâru'l-Fikr.
- Houran, Osman Said. (2017). "Vehbe b. Mustafa ez- Zuhaylî (1350-1436/ 1932-2015)". *Hadis Tetkikleri Dergisi*(14/2), 175-178.
- Lehhâm, Bedi' Seyyid.(2001). *Vehbe ez-Zuhaylî el-Âlim el-Fakîh, el-Müfessir (Ulemâ ve Müfekkîrûn Muâsurûn, Lemehât min Hayâtihim ve Ta'rifün bi- Müellefâtihim Serisinin 12. Kitabı)*. Dimeşk.
- Oğuz, A. (2016). "İlme Adanan Bir Ömür Vehbe ez-Zühaylî". *Diyanet Aylık Dergi*(306), 42-45.

S. DANACI

ÇAKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi/ Journal of Institute of Social Sciences
Cilt/Volume: 11, Sayı/Number: 1, (Nisan/April 2020): 451-469 (Atf için/To cite).

Ünal, M. (2019). *Kur'ân'ın Anlaşılmasında Kıraat Farklılıklarının Rolü*. İstanbul: Hacıveyiszade İlim ve Kültür Vakfı Yayınları.

Yıldız, S. (2019). *Vehbe ez- Zuhaylî'nin et-Tefsîru'l-Münîr Adlı Eserinde Belâğat İlmi Uygulamaları*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Zuhaylî, Vehbe. (2009). *et-Tefsîru'l-Münîr fi'l-Akîdeti ve'Şerîati ve'l-Menhec* (Cilt I). Dîmeşk: Dâru'l-Fikr.

Zuhaylî, Vehbe. (2017). *Fert ve Topluma Kur'an'ın Mesajı*. (H. İ. Kutlay, Çev.) İstanbul: Risale Yayınları.